

ANAYASA MAHKEMESİ KARARI

Anayasa Mahkemesi Başkanlığından:

Esas Sayısı : 2022/7

Karar Sayısı : 2022/79

Karar Tarihi: 21/6/2022

İTİRAZ YOLUNA BAŞVURANLAR:

1. Antalya 4. Asliye Hukuk Mahkemesi (E.2022/7)
2. Antalya 3. Asliye Hukuk Mahkemesi (E. 2022/16)

İTİRAZLARIN KONUSU: 12/1/2011 tarihli ve 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 377. maddesinin (1) numaralı fıkrasının bentlerini bağlayan hükmünün "...her hâlde iade talebine konu olan hükmün kesinleşmesinden itibaren on yıldır." bölümünün Anayasa'nın 36. maddesine aykırılığı ileri sürülerek iptaline karar verilmesi talepleridir.

OLAY: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin (AİHM) kesinleşen ihlal kararı sebebiyle yargılamanın iadesinin talep edildiği davalarda itiraz konusu kuralın Anayasa'ya aykırı olduğu kanısına varan Mahkemeler, iptali için başvurmuştur.

I. İPTALİ İSTENEN VE İLGİLİ GÖRÜLEN KANUN HÜKÜMLERİ**A. İptali İstenen Kanun Hükmü**

Kanun'un itiraz konusu kuralın da yer aldığı 377. maddesi şöyledir:

"Süre

MADDE 377- (1) Yargılamanın iadesi süresi;

a) Mahkemenin kanuna uygun olarak teşekkül etmemiş olduğunun öğrenildiği,

b) 375 inci maddenin birinci fıkrasının (b) ve (c) bentlerinde öngörülen hâllerde, kararın davalıya veya gerçek vekil veya temsilciye tebliğ edildiği; alacaklı veya davalı yerine geçenlerin karardan usulen haberdar olduğu,

c) Yeni belgenin elde edildiği veya hilenin farkına varıldığı,

ç) 375 inci maddenin birinci fıkrasının (d), (e), (f) ve (g) bentlerindeki hâllerde, ceza mahkûmiyetine ilişkin hükmün kesinleştiği veya ceza kovuşturmasına başlamadığı yahut soruşturmanın sonuçsuz kaldığı,

d) Karara esas alınan ilamın bozularak kesin hüküm şeklinde tamamen ortadan kalkmasından haberdar olunduğu,

e) 375 inci maddenin birinci fıkrasının (i) bendinde yazılı sebepten dolayı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kesinleşmiş kararının tebliğ edildiği,

tarihten itibaren üç ay ve her hâlde iade talebine konu olan hükmün kesinleşmesinden itibaren on yıldır.

(2) 375 inci maddenin birinci fıkrasının (ı) bendinde yazılan sebepten dolayı yargılamanın yenilenmesi süresi ilama ilişkin zamanasını süresi kadardır.”

B. İlgili Görülen Kanun Hükmü

Kanun'un 375. maddesinin ilgili kısmı şöyledir:

“Yargılamanın iadesi sebepleri

MADDE 375- (1) Aşağıdaki sebeplere dayanılarak yargılamanın iadesi talep edilebilir:

...

i) Kararın, İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşmenin veya eki protokollerin ihlali suretiyle verildiğinin, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kesinleşmiş kararıyla tespit edilmiş olması veya karar aleyhine Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine yapılan başvuru hakkında dostane çözüm ya da tek taraflı deklarasyon sonucunda düşme kararı verilmesi.

...”

II. İLK İNCELEME

A. E.2022/7 Sayılı Başvuru Yönünden

1. Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü hükümleri uyarınca Zühtü ARSLAN, Hasan Tahsin GÖKCAN, Kadir ÖZKAYA, Engin YILDIRIM, Hicabi DURSUN, Muammer TOPAL, M. Emin KUZ, Rıdvan GÜLEÇ, Recai AKYEL, Yusuf Şevki HAKYEMEZ, Yıldız SEFERİNOĞLU, Basri BAĞCI, İrfan FİDAN ve Kenan YAŞAR'ın katılımlarıyla 24/2/2022 tarihinde yapılan ilk inceleme toplantısında öncelikle sınırlama sorunu görüşülmüştür.

2. Anayasa'nın 152. ile 30/3/2011 tarihli ve 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 40. maddelerine göre bir davaya bakmakta olan mahkeme, bu dava sebebiyle uygulanacak bir kanunun veya Cumhurbaşkanlığı kararnamesinin hükümlerini Anayasa'ya aykırı görmesi hâlinde veya taraflardan birinin ileri sürdüğü aykırılık iddiasının ciddi olduğu kanısına varması durumunda bu hükümlerin iptalleri için Anayasa Mahkemesine başvururmayla yetkilidir. Ancak anılan maddeler uyarınca bir mahkemenin Anayasa Mahkemesine başvurabilmesi için elinde yöntemince açılmış ve mahkemenin görevine giren bir davanın bulunması, iptali talep edilen kuralın da o davada uygulanacak olması gerekir. Uygulanacak kural ise bakılmakta olan davanın değişik evrelerinde ortaya çıkan sorunların çözümünde veya davayı sonuçlandırmada olumlu ya da olumsuz yönde etki yapacak nitelikte bulunan kurallardır.

3. İtiraz yoluna başvuran Mahkeme, 6100 sayılı Kanun'un 377. maddesinin (1) numaralı fıkrasının bentlerini bağlayan hükmünün “...her hâlde iade talebine konu olan hükmün kesinleşmesinden itibaren on yıldır.” bölümünün iptalini talep etmiştir. İtiraz konusu kuralla yargılamanın iadesi stresinin her hâlde iade talebine konu olan hükmün kesinleşmesinden itibaren on yıl olduğu öngörülmektedir.

4. Bakılmakta olan davanın konusu AİHM'in kesinleşen ihlal kararı sebebiyle yargılamanın iadesi talebine ilişkindir. Kural ise, yargılamanın iadesi sebeplerinden bakılmakta olan davanın konusu olan AİHM'in kesinleşen ihlal kararının varlığının yanı sıra bakılmakta olan davada uygulanma imkânı olmayan diğer yargılamanın iadesi sebepleri bakımından da geçerli, ortak kural niteliğindedir. Bu itibarla bakılmakta olan davanın konusu gözetilerek kuralın esasına ilişkin incelemenin anılan fıkranın (e) bendi yönünden yapılması gerekir.

5. Açıklanan nedenle 12/1/2011 tarihli ve 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 377. maddesinin (1) numaralı fıkrasının bentlerini bağlayan hükmünün "...her hâlde iade talebine konu olan hükmün kesinleşmesinden itibaren on yıldır." bölümünün esasının incelenmesine, esasa ilişkin incelemenin anılan fıkranın (e) bendi yönünden yapılmasına OYBİRLİĞİYLE karar verilmiştir.

B. E.2022/16 Sayılı Başvuru Yönünden

6. Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü hükümleri uyarınca Zühtü ARSLAN, Hasan Tahsin GÖKCAN, Kadir ÖZKAYA, Engin YILDIRIM, Hicabi DURSUN, Muammer TOPAL, M. Emin KUZ, Rıdvan GÜLEÇ, Recai AKYEL, Yusuf Şevki HAKYEMEZ, Yıldız SEFERİNOĞLU, Basri BAĞCI, İrfan FİDAN ve Kenan YAŞAR'ın katılımlarıyla 24/2/2022 tarihinde yapılan ilk inceleme toplantısında öncelikle sınırlama sorunu görüşülmüştür.

7. E.2022/7 sayılı başvurunun ilk inceleme aşamasında belirtilen gerekçeler bu başvuru yönünden de geçerlidir.

8. Açıklanan nedenle 12/1/2011 tarihli ve 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 377. maddesinin (1) numaralı fıkrasının bentlerini bağlayan hükmünün "...her hâlde iade talebine konu olan hükmün kesinleşmesinden itibaren on yıldır." bölümünün esasının incelenmesine, esasa ilişkin incelemenin anılan fıkranın (e) bendi yönünden yapılmasına OYBİRLİĞİYLE karar verilmiştir.

III. BİRLEŞTİRME KARARI

9. 12/1/2011 tarihli ve 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 377. maddesinin (1) numaralı fıkrasının bentlerini bağlayan hükmünün "...her hâlde iade talebine konu olan hükmün kesinleşmesinden itibaren on yıldır." bölümünün iptaline karar verilmesi talebiyle yapılan itiraz başvurusuna ilişkin E.2022/16 sayılı davanın aralarındaki hukuki irtibat nedeniyle E.2022/7 sayılı dava ile BİRLEŞTİRİLMESİNE, esasının kapatılmasına, esas incelemenin E.2022/7 sayılı dosya üzerinden yürütülmesine 24/2/2022 tarihinde OYBİRLİĞİYLE karar verilmiştir.

IV. ESASIN İNCELENMESİ

10. Başvuru kararları ve ekleri, Raportör Ahmet CANPOLAT tarafından hazırlanan işin esasına ilişkin rapor, itiraz konusu ve ilgili görülen kanun hükümleri, dayanan Anayasa kuralları ve bunların gerekçeleri ile diğer yasama belgeleri okunup incelendikten sonra gereği görüşülüp düşünüldü:

A. Genel Açıklama

11. Kesin hüküm; mahkemelerce verilen, kanun yolları izlenerek ya da izlenmesi gerekli görülmeyerek sonuçlanan, uyulması ve yerine getirilmesi zorunlu, itirazı ve konusunun yeniden ele alınması kural olarak mümkün olmayan kararları ifade etmektedir. Anlaşmazlıkların sürüp gitmesini önleyerek kamu düzenine katkıda bulunma düşüncesine bağlanan *kesin hüküm* ilkesi, yürürlükteki kurallara göre çözümlenen bir konunun, o konunun ilgilileri arasında yeniden incelenmesine engeldir. Değişik kanunlarda yer alan bu hukuksal kurum, yargı alanında kararlılık sağlamak amacıyla bağlanmaktadır. Biçimsel ve nesnel anlamda tanımları yapılan bu kurumun öğeleri; yargı kararlarına tanınan bir nitelik olması, bu niteliğin kanunlarla tanınması ve yargı kararına uyulması zorunluluğudur (AYM, E.1988/36, K.1989/24, 2/6/1989).

12. Kesin hükme saygı, uluslararası hukuk düzenine özgü hukukun genel ilkelerinden biri olarak kabul görmektedir. Anayasa'nın 138. maddesinin dördüncü fıkrasında düzenlenen yargı kararlarının geciktirilmeksizin uygulanması yükümlülüğü, hukukun genel ilkelerinden biri olarak da kabul edilen kesin hükme saygı ilkesinin de bir gereğidir (*Arman Mazman*, B. No: 2013/1752, 26/6/2014, § 65). Ne var ki uyulması beklenen kesin hükmün de hukukun temel esasları, hakkaniyet ve adalet ilkelerine aykırı verilmemiş olması gerekir. Bu kapsamda bazı istisnai durumlarda kesin hükme müdahale edilmesine hukuk sistemleri izin verebilir. Nitekim usul hukukunda sınırlı hâllerde uygulanmak üzere buna yönelik bazı kurumlar (hükmün tazih, tashihi, tamamlanması, yargılamanın iadesi, kanun yararına temyiz gibi) öngörülmüştür.

13. Kesin hükmün istisnalarından olan yargılamanın iadesi, asıl yargılamanın sonucunda verilen hükmün kesinleşmesinden sonra kanunda belirtilen sebeplerin bulunması hâlinde kararı veren mahkemece yargılamanın tekrarlanarak yeniden karar verilmesini sağlayan bir yoldur.

B. Anlam ve Kapsam

14. 6100 sayılı Kanun'un 374 ila 381. maddelerinde yargılamanın iadesi kurumu düzenlemiştir. Anılan Kanun'un 375. maddesinin (1) numaralı fıkrasında yargılamanın iadesi sebepleri sınırlı olarak sayılmıştır. Bu bağlamda söz konusu fıkranın (i) bendinde kararın, İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşme'nin (AİHS) veya eki protokollerin ihlali suretiyle verildiğinin AİHM'in kesinleşmiş kararıyla tespit edilmiş olması veya karar aleyhine AİHM'e yapılan başvuru hakkında dostane çözüm ya da tek taraflı deklarasyon sonucunda düşme kararı verilmesi, yargılamanın iadesi sebepleri arasında belirtilmiştir.

15. Kanun'un 377. maddesinde ise yargılamanın iadesi süresi düzenlenmiştir. Yargılamanın iadesi süresi, sebeplerine göre farklı başlangıç tarihlerine tabi tutulmuştur. Anılan maddenin (e) bendinde 375. maddenin (1) numaralı fıkrasının (i) bendinde yazılı sebepten dolayı yargılamanın iadesi süresinin AİHM'in kesinleşmiş kararının tebliğ edildiği tarihten itibaren başlayacağı belirtilmiştir.

16. 377. maddenin (1) numaralı fıkrasının bentlerini bağlayan hükmünde de yargılamanın iadesi süresinin, başlangıç tarihinden itibaren üç ay ve her hâlde iade talebine konu olan hükmün kesinleşmesinden itibaren on yıl olduğu hükme bağlanmıştır. Söz konusu bentleri bağlayan hükmün “...her hâlde iade talebine konu olan hükmün kesinleşmesinden itibaren on yıldır.” bölümü itiraz konusu kuralı oluşturmakta olup kural anılan fıkranın (e) bendi yönünden incelenmiştir. Bu itibarla kural, yargılamanın iadesine konu kararın AİHS’in veya eki protokollerin ihlali suretiyle verildiğinin AİHM’in kesinleşmiş kararıyla tespit edilmiş olması veya karar aleyhine AİHM’e yapılan başvuru hakkında dostane çözüm ya da tek taraflı deklarasyon sonucunda düşme kararı verilmesi durumunda yargılamanın iadesi süresinin hiçbir şekilde iade talebine konu olan hükmün kesinleşmesinden itibaren on yılı geçemeyeceğini öngörmektedir.

17. AİHM kararlarının kesinleşmesi süreci ise AİHS’in 44. maddesinde düzenlenmiştir. Anılan maddenin (1) numaralı fıkrasında Büyük Dairenin kararlarının kesin olduğu, (2) numaralı fıkrasında ise tarafların davanın Büyük Daireye gönderilmesini istemediklerini beyan etmeleri veya davanın Büyük Daireye gönderilmesinin kararın verildiği tarihten itibaren üç ay içinde istenilmemesi ya da Büyük Daire bünyesinde oluşturulan kurulun davanın Büyük Daireye gönderilmesi talebini reddetmesi durumlarında daire kararlarının kesinleşeceği hükme bağlanmıştır.

C. İtirazların Gerekçeleri

18. Başvuru kararlarında özetle; AİHM’in ihlal kararı ile yargılamanın iadesini gerektiren diğer sebeplerin birbirinden ayrılması gerektiği, diğer sebeplerin ilgilileri tarafından bilinmese de esasen yargılama sırasında mevcut olduğu, AİHM’in ihlal kararında ise yargılamanın iadesi sebebinin sonradan gerçekleştiği, henüz var olmayan ve gelecekte var olması ihtimali bulunan bir olgunun her hâlükârda on yıllık süreye tabi tutulmasının adil yargılanma hakkıyla bağdaşmadığı belirtilerek kuralın Anayasa’nın 36. maddesine aykırı olduğu ileri sürülmüştür.

Ç. Anayasa’ya Aykırılık Sorunu

19. 6216 sayılı Kanun’un 43. maddesi uyarınca kural, ilgisi nedeniyle Anayasa’nın 40. maddesi yönünden incelenmiştir.

20. Anayasa’nın 40. maddesinde Anayasa ile tanınmış hak ve özgürlükleri ihlal edilen herkesin yetkili makama geciktirilmeden başvurma imkânının sağlanmasını isteme hakkı (etkili başvuru hakkı) güvence altına alınmaktadır.

21. Etkili başvuru hakkı; anayasal bir hakkının ihlal edildiğini ileri süren herkese hakkın niteliğine uygun olarak iddialarını inceletebileceği makul, erişilebilir, etkili, ihlalin gerçekleşmesini veya sürmesini engellemeye ya da sonuçlarını ortadan kaldırmaya elverişli idari ve yargısal yollara başvuruda bulunabilme imkânının sağlanmasını güvence altına almaktadır (AYM; E.2018/74, K.2019/92, 24/12/2019, §§ 30, 31; E.2018/75, K.2021/61, 22/9/2021 §§ 119, 120).

22. Temel hak ve özgürlüklerin korunması ve geliştirilmesi amacıyla 4/11/1950 tarihinde imzalanan AİHS, 10/3/1954 tarihli ve 6366 sayılı İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Koruma Sözleşmesi ve Buna Ek Protokolün Tasdiki Hakkında Kanun'la Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından onaylanmış ve onay belgesinin 18/5/1954 tarihinde Avrupa Konseyi Genel Sekreterine tevdi edilmesiyle Türkiye açısından yürürlüğe girmiştir. Bakanlar Kurulunun 22/1/1987 tarihli ve 87/11439 sayılı kararı ile Avrupa İnsan Hakları Komisyonuna bireysel başvuru hakkı 25/9/1989 tarihli ve 89/14563 sayılı kararı ile de AİHM'in zorunlu yargı yetkisi tanınmıştır. Böylece Türkiye, AİHS'te bulunan temel hak ve özgürlükleri güvence altına alma yükümlülüğünü kabul etmiş ve yargı yetkisi içinde bulunan tüm bireylere, hukuken bağlayıcı nitelikte ihlal kararı verebilecek bir uluslararası mahkemeye başvuru yapabilme hakkı tanımıştır.

23. AİHS ile güvence altına alınan temel hak ve özgürlüklerin etkili bir şekilde korunması, AİHM tarafından verilen ihlal kararlarının iç hukukta gereği gibi yerine getirilmesi ile mümkündür. AİHM tarafından hak ihlaline karar verildiği durumda ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması, diğer bir ifadeyle *giderimin* sağlanması, giderimin de kural olarak *ihlal öncesi hâle döndürme* şeklinde olması gerekir. Eski hâle döndürmenin araçlarından biri de *yeniden yargılama* yapılmasıdır.

24. Bu itibarla 6100 sayılı Kanun uyarınca temel hak ve özgürlüklerin etkili bir şekilde korunabilmesi amacıyla AİHM tarafından verilmiş ihlal kararı yargılamanın iadesi sebebi olarak kabul edilmiştir. Anılan Kanun'un itiraz konusu kuralın da yer aldığı 377. maddesinde, AİHM'in kesinleşmiş ihlal kararı sebebiyle yargılamanın iadesi başvurusunun anılan kararın tebliğ edildiği tarihten itibaren üç ay ve her hâlde iade talebine konu olan hükmün kesinleşmesinden itibaren on yıl içinde yapılması gerektiği hükme bağlanmıştır. Başka bir ifadeyle yargılamanın iadesi için üç ay (kısa süre) ve on yıl (azami süre) olmak üzere iki tır süre öngörülmüştür.

25. AİHM tarafından verilen ihlal kararlarının iç hukukta gereği gibi yerine getirilmesi amacıyla öngörülen yargılamanın iadesi yoluna ilişkin başvuru süresinin, bu yolu işlevsiz kılacak nitelikte olmaması gerekir. Bu itibarla AİHM'in kesinleşmiş ihlal kararı sebebiyle yargılamanın iadesi başvurusunun yapılabilmesi için itiraz konusu kuralla öngörülen sürenin bu yolu işlevsiz kılıp kılmadığının değerlendirilmesi gerekmektedir.

26. Kesin hükmün istisnalarından olan yargılamanın iadesi yoluyla toplumun adalete olan güvenini sarsacak ağır yargılama hatalarının giderilmesi amaçlansa da bu yola başvurmanın süre koşuluna bağlanması bu yolun istisnai niteliğinin gereği olarak görülebilir. Bu sebeple özellikle her iki tarafın birey olduğu uyuşmazlıklarda, kesin hükme saygı ilkesi gereğince yargılamanın iadesinin azami süre şartına bağlanmasına ihtiyaç duyulabilir.

27. Bununla birlikte temel hak ve özgürlüklerin ihlal edildiğine ilişkin iddiaların ileri sürülebileceği bir başvuru yolunun mevzuatta öngörülmesi yeterli değildir. Söz konusu başvuru yolunun aynı zamanda uygulamada da etkili olması diğer bir ifadeyle başarı şansı sunması gerekir.

28. İtiraz konusu kuralda ise on yıllık azami sürenin iade talebine konu hükmün kesinleşmesi tarihinden itibaren başlayacağını öngörülmesi, AİHM'den önce Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunma şartı ve AİHM'in artan iş yükü gibi ilgililerin

kendilerinden kaynaklanmayan sebeplerle bu sürenin aşılması durumunda bu yolun işlevsiz hâle gelmesine neden olabilecek niteliktedir.

29. Bu itibarla kuralla öngörülen azami sürenin yargılamanın iadesi yoluna başvurmayı işlevsiz hâle getirebileceği sonucuna ulaşılmıştır.

30. Açıklanan nedenlerle kural Anayasa'nın 40. maddesine aykırıdır. İptali gerekir.

Kural Anayasa'nın 40. maddesine aykırı görülerek iptal edildiğinden Anayasa'nın 36. maddesi yönünden ayrıca incelenmemiştir.

V. HÜKÜM

12/1/2011 tarihli ve 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 377. maddesinin (1) numaralı fıkrasının bentlerini bağlayan hükmünün "...her hâlde iade talebine konu olan hükmün kesinleşmesinden itibaren on yıldır." bölümünün anılan fıkranın (e) bendi yönünden Anayasa'ya aykırı olduğuna ve İPTALİNE 21/6/2022 tarihinde OYBİRLİĞİYLE karar verildi.

Başkan
Zühtü ARSLAN

Başkanvekili
Hasan Tahsin GÖKÇAN

Başkanvekili
Kadir ÖZKAYA

Üye
Engin YILDIRIM

Üye
Hicabi DURSUN

Üye
Muammer TOPAL

Üye
M. Emin KUZ

Üye
Rıdvan GÜLEÇ

Üye
Recai AKYEL

Üye
Yusuf Şevki HAKYEMEZ

Üye
Yıldız SEFERİNOĞLU

Üye
Selahaddin MENTEŞ

Üye
Basri BAĞCI

Üye
İrfan FİDAN

Üye
Kenan YAŞAR